

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОЛІТОЛОГІЯ”

Харків
2012

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОЛІТОЛОГІЯ”

(галузі знань:
0304 “Право”,
0302 “Міжнародні відносини”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрями підготовки:
6.030401 “Правознавство”,
6.030202 “Міжнародне право”)

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)*

Програма навчальної дисципліни “Політологія” (галузі знань: 0304 “Право”, 0302 “Міжнародні відносини”; освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”; напрями підготовки: 6.030401 “Правознавство”, 6.030202 “Міжнародне право”) / уклад.: М. П. Требін, Г. Ю. Васильєв, Л. М. Герасіна та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 13 с.

У к л а д а ч і : М. П. Требін,
Г. Ю. Васильєв,
Л. М. Герасіна,
В. Я. Зимогляд,
І. О. Полішук,
О. М. Сахань

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 4 від 26.06.2012 р.)*

ВСТУП

Політологія – нормативна навчальна дисципліна циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки освітньо-професійної програми за напрямками “Правознавство” і “Міжнародне право”.

Політологія вивчає сфери життя суспільства: політику, політичні відносини й процеси, політичну культуру, політичні системи й режими, політичні партії та суспільно-політичні рухи, класи, соціальні групи, клани, еліти, їх інтереси, форми діяльності в політиці, методи боротьби за владу тощо. Предмет політології має тісний зв’язок із предметом юридичної науки, міжнародним правом, особливо з таких питань, як держава, влада, право, закони, демократія, незалежність, відповідальність, юридична культура, права людини, вибори, суспільний та державний лад і багато інших.

Мета вивчення політології – розширення та збагачення знань студентів, удосконалення теоретико-методологічної і професійної підготовки тих, хто буде освоювати складну політико-правову дійсність, розбиратися в різних колізійних ситуаціях, вирішувати долі людей, виступати в ролі активних суб’єктів політики й права. Вивчення політології – один із засобів сучасної соціалізації особи й формування політико-правової культури, залучення до демократичних цінностей. Курс політології повинен дати студентам необхідний мінімум знань про політичні реалії, норми політичної поведінки, політичні цінності; він має сприяти вихованню освічених людей, здатних раціонально і критично давати оцінку політичним феноменам, робити усвідомлений політичний вибір. Знання основ політології необхідне для виконання багатьох функцій юриста, вирішення конкретних завдань юридичної діяльності.

У результаті студенти повинні:

знати

- загальнотеоретичні політологічні поняття та категорії;
- взаємозв’язок і взаємозалежність політики і права;
- становлення й розвиток політичної думки, світові й вітчизняні політологічні школи, концепції та напрями;

- специфіку політичної влади, проблеми її легітимності;
- суб'єктів політики, соціальну роль політичної еліти;
- особливості феномена політичного лідерства; політичні системи сучасності, політико-правові режими, державу як суб'єкт політики, політичні партії, суспільні рухи та організації;
- політичні процеси;
- політичну культуру, правову культуру, політичну субкультуру;

- міжнародну політику і глобальні проблеми сучасності;

уміти

- розпізнавати різні види владних відносин, владу як субстанцію політики й засіб управління соціальними процесами;
- орієнтуватися в проблемах розподілу влади;
- формулювати основні показники кризи політичної влади в сучасному українському суспільстві;
- орієнтуватися в міжнародних політичних обставинах, геополітичних проблемах, місці та ролі України на міжнародній арені;

- формувати й відстоювати власну політичну позицію, чітко розуміти свій громадянський обов'язок та свої права;

- працювати в умовах політичного плюралізму, дотримуватися толерантності, робити посильний внесок у гармонізацію міжнаціональних і міжпартійних відносин;

мати уяву про еволюцію політичних систем, перехід від авторитарно-тоталітарного режиму до демократії, удосконалення електоральних систем, конституційного ладу тощо.

З М І С Т

1. Політологія як наука

Політика як соціальне явище. Політична сфера суспільства. Місце і роль політичних відносин у системі суспільних відносин, зміст і специфіка їх реалізації.

Предмет політології, його проблемна структура. Місце політології в системі соціальних і гуманітарних наук. Основні закономірності й категорії політології. Функції політичної науки. Методи політології.

Основні історичні етапи розвитку політичної доктрини. Політичні уявлення і концепції Давнього Сходу. Особливості політичної думки античності. Становлення і розвиток західноєвропейської політичної думки. Політичні концепції Нового часу. Формування парадигм сучасної політичної науки, національні школи політології та їх актуальна проблематика. Основні етапи розвитку української політичної думки.

2. Політична влада

Сутність феномена влади та її зв'язок з політикою. Концептуалізація влади в політологічному дискурсі. Атрибутивні ознаки влади, її рівні та види. Інституційність політичної влади. Структура (анатомія) політичної влади: джерела, суб'єкти та об'єкти, функції, ресурси.

Проблеми легітимності, моральності й амбівалентності політичної влади. Принцип розподілу влад у “політичному полі” та ситуація дисперсії влади. Спільне та особливе в публічній політичній та державній владі. Взаємодія політичного і правового у реалізації політичної волі та механізмів державної влади.

3. Політичні системи та політичні режими

Сутність політичної системи суспільства. Основні теорії політичних систем. Функції та структура політичної системи. Типологія політичних систем минулого й сучасності.

Політичний режим: сутність, ознаки, механізми здійснення влади. Різновиди й багатоманіття політичних режимів.

Демократія як форма політичної самоорганізації суспільства. Традиційна ліберальна теорія демократії. Плюралістична теорія демократії. Елітарна концепція демократії. Концепція партисипаторної демократії. Марксистська концепція демократії. Поліархія та інші теорії демократії.

Проблема переходу до демократії й закономірності демократизації тоталітарних і авторитарних режимів. “Хвилі демократизації”. Умови демократизації.

4. Громадянське суспільство

Громадянське суспільство як соціальна реальність. Класичні і сучасні теорії громадянського суспільства. Поняття, ознаки, характеристика, функції та основні елементи сучасного громадянського суспільства. Структура громадянського суспільства. Особливості становлення правового демократичного громадянського суспільства в Україні.

Взаємозв'язок демократії та громадянського суспільства. Демократичні практики соціуму в політичній сфері. Права людини, громадянина, політична свобода, особиста свобода.

Конституціоналізм як режим взаємодії держави і громадянського суспільства. Становлення світового громадянського суспільства.

5. Політична еліта

Поняття та сутність еліти. Елітська парадигма в політології. Різноманіття елітних груп у соціумі, їх зв'язки з політикою. Структура політичної еліти згідно з державними і владно-політичними статусами. “Ролі-функції” у складі політичної еліти. Механізми й канали рекрутування політичної еліти. Динаміка еліти: закон “циркуляції еліти”, ситуація “зміни еліт” як проблема політичної наступності.

Соціальні функції політичної еліти. Елітарність “груп впливу” у політичному просторі України. Моделі політико-

правової взаємодії “еліти влади” та контр-еліти. Шляхи легітимації політичної еліти. Елітні групи та дисперсія влади на підставі різних політичних інтересів.

6. Політичне лідерство

Феномен лідерства в світовій науковій традиції. Історики і філософи античності про політичне лідерство (Геродот, Платон, Аристотель, Плутарх, Фукідід, Тацит, Тіт Лівій та ін.). Уявлення про лідерство у середньовіччі та Відродженні. Ідеї Г. Гегеля про роль видатних особистостей в історії. Марксизм-ленінізм про взаємовідносини вождів і класів. Погляди Ф. Ніцше на місце лідера в суспільстві. Концепція лідерства З. Фрейда та його послідовників.

Феномен політичного лідерства у сфері реалізації влади. Лідерство як об’єктивне і універсальне явище. Зміст дефініції “політичний лідер”. Поняття “лідер”, його співвідношення з поняттями “керівник” і “вождь”. Сучасна наука про природу лідерства і механізми здійснення політичного лідерства.

Соціальна роль та механізми формування політичного лідерства.

Концепції та теорії лідерства як інститут влади. Різновиди лідерів у політичній практиці держави й громадсько-політичних організацій: модель “ідеального лідера” та її характеристики, сучасні класифікації (типології) лідерів за різними критеріями. Функції політичного лідера та його історичне покликання, соціальні якості лідерів. Обумовленість лідерства психологічними властивостями особи та її політико-ідеологічною послідовністю. Політичний стиль як детермінанта ефективного лідерства: “цезаризм”, “бонапартизм”, харизма, традиціоналізм, популізм, плутократія, професійний політичний менеджмент тощо. “Ідеальний” лідер та характеристика моделей сучасного політичного лідерства.

Становлення інституту політичного лідерства в Україні.

7. Політичний процес

Поняття політичного процесу. Етапи й динаміка розвитку політичного процесу. Структурні складові політичного процесу: політичні інститути, політична діяльність та рішення, політичні події тощо.

Зміст політичного процесу, головні форми та способи його здійснення. Проблема політичної наступності. Різновиди політичних процесів.

Політичні кампанії як форми політичного процесу: виборча кампанія (електоральний процес); позиціонування політичних сил (дійові особи); плебісцитарні політичні акції (референдум, плебісцит, опитування); політична агітація, дискредитація тощо. Політико-правові характеристики проведення виборчих кампаній в Україні.

8. Політичні партії та громадсько-політичні рухи

Поняття “політична партія”: історія, сутність, основні ознаки і функції. Латинське походження терміна “партія”. Поява протопартій у Давній Греції й Давньому Римі. Виникнення політичних партій сучасного типу в другій половині XIX ст. в Європі. Зростання ролі і значення політичних партій у середині XX ст. Основні ознаки політичної партії за Ж. Ла Паломбарою й М. Вейнером. Типова структура партії. Сучасне визначення поняття “політична партія”. Функції партій: зовнішні, внутрішні, теоретичні, ідеологічні, політичні, соціальні, організаційні.

Типології політичних партій: ідеологічна, лінійна, за способом утворення (М. Дюверже), за внутрішньою організаційною структурою, за місцем і роллю в політичній системі, за ставленням до суспільних перетворень тощо.

Розвиток багатопартійності в Україні. Початок шляху до політичного плюралізму в Україні у 1987 р. Три етапи формування багатопартійності в Україні. Правові основи діяльності партій в Україні: Закон України “Про об’єднання громадян” (1992 р.), Закон України “Про політичні партії в Україні” (2001 р.). Політико-

ідеологічна спрямованість партій України. Сучасні тенденції розвитку політичних партій в Україні.

Громадсько-політичні рухи та організації. Сутність, ознаки, структура громадсько-політичних рухів та організацій. Специфіка громадсько-політичних рухів та організацій, їх відмінність від політичних партій. Різновиди громадсько-політичних об'єднань.

9. Політична культура

Політична культура як суспільне явище, її сутність і зміст. Логіко-історичний аналіз формування концепції політичної культури. Поняття, структура та функції політичної культури. Критерії визначення рівня політичної культури.

Політична свідомість як елемент політичної культури. Роль політичних знань у формуванні політичної культури. Бундний (емпіричний) та теоретичний рівні функціонування політичної свідомості. Політична ідеологія як системоутворюючий елемент політичної культури. Громадська думка як характеристика масової політичної свідомості. Роль політичної символіки в політичному житті суспільства. Політична мова як зовнішній спосіб вираження політичного мислення і політичних цінностей.

Політична участь і політична поведінка як діяльні аспекти політичної культури. Типологізація політичної поведінки за різними критеріями.

Політична соціалізація: фази та механізми.

Типологія політичних культур. “Громадянська культура”. Політичні субкультури.

Шляхи і чинники формування політичної культури. Політична культура сучасного українського суспільства.

10. Політичні технології

Поняття “політична технологія”: визначення, сутність, типологія. Грецьке походження терміна “технологія”. Сучасні підходи до визначення поняття “політична технологія”. Типо-

логія політичних технологій: “технології політичного менеджменту”, “технології політичного маркетингу”, “інформаційні технології”, “технології діяльності лобіста”, “технології парламентаризму”, “технології формування іміджу лідерів”, “виборчі технології”, “брудні” технології, “рекламні технології”, “технології паблік рілейшнз”, технології легітимації політичної влади. Базові та другорядні, загальні та індивідуальні політичні технології.

Виборчі технології: сутність та різновиди. Субординація між поняттями “політичні технології” та “виборчі технології”. Основні та допоміжні, медійні та “польові” виборчі технології. Сучасні тенденції розвитку виборчих технологій: формування метатехнологій нового типу, поширення маніпулятивних технологій, медіатизація та інтернетізація технологічного арсеналу політичних виборів тощо.

Виборчі технології в електоральному процесі України. Виникнення та розвиток виборчих технологій в Україні: 1994 р. – відновлення конкурентних виборів, перший досвід застосування демократичних технологій; 1999 р. – поворот від “ідеологій до технологій”, 2002 р. – теперішній час – технологізація виборів. Американізація виборчих технологій в електоральному процесі України як одна з головних тенденцій їх розвитку на сучасному етапі. Виборчі технології як індикатор політичного режиму в Україні.

11. Світова політика

Поняття та сутність “світової політики”, “зовнішньої політики” й “міжнародних відносин”. Суб’єкти світової політики. Особливості політичної структури сучасного світу. Міжнародні конфлікти і протиріччя.

Геополітичні трактування міжнародних відносин. Геополітика і національно-державна безпека. Поліцентризм світового політичного упорядкування. Зовнішньополітичні стратегії держав. Поняття національно-державного інтересу і міжнародні пріоритети України у сучасній геополітичній ситуації.

Глобальні проблеми у структурі світових політичних відносин. Суперечливість процесів глобалізації. Глобалізація і проблема суверенітету національної держави. Посилення ролі міжнародних організацій, блоків і союзів, субрегіональних організацій у світовій політиці. Новий вимір політики як фактор соціального прогресу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Піча В. М. Політологія: підруч. / В. М. Піча, Н. М. Хома. – 3-є вид., доповн. – Л.: Магнолія, 2009. – 476 с.

Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видво, 2011. – 808 с.

Політологія: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. І. Панов (кер. авт. кол.), Л. М. Герасіна та ін. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2002. – 360 с.

Політологія. Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. І. Панов, Л. М. Герасіна, В. С. Журавський та ін. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2006. – 520 с.

Політологія: кредитно-модульний курс: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. І. Штанько та ін.; Харк. нац. ун-т радіоелектроніки. – 3-є вид., переробл. і доповн. – Х.: ХНУРЕ, 2011. – 361 с.

Політологія: підруч. / В. Г. Антоненко, В. Д. Бабкін, О. В. Бабкіна та ін.; за ред.: О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – 3-є вид., переробл., доповн. – К.: Академія, 2010. – 567 с.

Політологія: хрестоматія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М. П. Гетьманчук та ін.; за ред.: М. П. Гетьманчука; Львів. держ. ун-т внутр. справ, Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 599 с.

Політологія: навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, В. К. Гришук, Я. Б. Турчин та ін.; за заг. ред. М. П. Гетьманчука. – К.: Знання, 2011. – 415 с.

Проблеми модернізації політичних систем сучасності: моногр. / М. І. Панов (кер. авт. кол.), Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін., за заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2008. – 320 с.

Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика) / О. В. Скрипнюк. – К.: Логос, 2006. – 368 с.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОЛІТОЛОГІЯ”

(галузі знань: 0304 “Право”,
0302 “Міжнародні відносини”;
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”;
напрями підготовки:
6.030401 “Правознавство”,
6.030202 “Міжнародне право”)

У к л а д а ч і: ТРЕБІН Михайло Петрович,
ВАСИЛЬСВ Георгій Юрійович,
ГЕРАСІНА Людмила Миколаївна,
ЗИМОГЛЯД Віктор Якович,
ПОЛЩУК Ігор Олексійович,
САХАНЬ Олена Миколаївна

Відповідальний за випуск *М. П. Требін*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 26.07.2012. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 0,8. Облік.-вид. арк. 0.40. Вид. № 122.
Тираж 200 прим. Зам. № 4429. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.